

Müslüman Dünyasının Örnek Modeli Türkiye

Ihsan Yılmaz

Kopyala Yapıştır Demokrasi

Sayın katılımcılar, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Ben Türkiye örneğini anlatırken, bir sorunun yanıtını arayacağım. O soru da şu; “Kardeşimizin elbisesi her zaman üzerimize oturur mu?” Soruyu başka bir şekilde sormak gerekirse, “Laik demokratik bir devlet olan Türkiye, diğer Müslüman ülkelere örnek bir model oluşturabilir mi?”

Soru çok bilindik ama üzerinde uzlaşılabilir bir yanıtı yok. Konunun detaylarına geçmeden önce kısa bir değerlendirme yapmak istiyorum...

Avrupa, siyasetin üzerindeki din egemenliğini yaklaşık 350 yıl önce 30 yıl savaşları sonrasında kaldırdı. Kilisenin krallar üzerindeki tahakkümünün kırılması, köylüsünden soylusuna kadar her kesimden insanın biriktirdiği kan göllerinden sonra gerçekleşti.

Türklerin devleti Osmanlı'ya o dönemde ulus devlet, demokrasi ve laiklik gibi kavramlar çok uzaktı. Osmanlı Padişahı, İslam dünyasının halifesi olarak "Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesiydi." Halifelik İslam ülkelerini kucaklayan bir şemsiyeydi. Senegal'den, Habeşistan'dan gelip Çanakkale'de Afrikalılar savaşıyorsa, bunda Osmanlı Padişahı'nın halife olmasının da rolü vardı. Hindistan 1 milyon lirayı Kurtuluş Savaşı sırasında halifenin kurtarılması için göndermişti.

Dolayısıyla dini kamusal hayatın dışına çıkarmak gibi bir çaba Osmanlı'da olmadığı gibi, din; farklı etnik kimlikten milletleri bir arada tutmanın çimentosuydu. Osmanlı'da kararlar alınırken, dinin kuralları dikkate alınır, Şeyhülislam'ın görüşlerine başvurulurdu.

Cılız demokrasi girişimlerinin dışında laiklik ilkesini Osmanlı'ya getirmeyi düşünmek bile imkansızdı.

Osmanlı İmparatorluğu dağılıp, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, o dönem İslam dünyasında düşünmesi bile güç bir değişim başarıldı. Savaş kazanmaktan çok daha önemli devrimler yapıldı. 1923'teki Lozan Anlaşması'yla Türkiye bağımsız bir ulus devlet oldu. Ardından saltanat ve devleti yöneten dini kurumlar kaldırıldı. 1924'te halifelik sona erdirildi ve en geniş kapsamlı bir laiklik programı devreye sokul-

du. Dini referans alan hiçbir yasa bırakılmadı. 1937 yılından bu yana da laiklik Türk anayasasının değiştirilmesi önerilemeyecek hükümleri arasına alındı.

Devletin görevi, din hizmetlerinin yürütülmesi ve din ve vicdan özgürlüğünün kullanılmasını sağlamakla sınırlı kaldı.

Türkiye Cumhuriyeti, tüm bu değişimi yaşarken Avrupa gibi kanlı bir bedel ödemedi. Büyük bir toplumsal bir mücadeleye gerek duymadan laik bir cumhuriyete kavuştu. Yani askeri ve siyasi elit, Türk halkına demokratik hak ve özgürlüklerini hediye etti.

Gerçi demokrasi kültürü hemen özümsemiş, oturmadı. Bu süreç halen devam ediyor. Sabahki demokrasi tartışmaları da, Türkiye'deki demokrasinin bir sonucu olmakla birlikte, ülkenin kendi şartlarından doğan demokrasi sorunları olduğunun da göstergesiydi.

Son dönemdeki muhtıralar, anayasadaki rejimin devamını sağlamak, İslamcı tehditleri bertaraf etmek iddiasıyla yapıldı.

Bu iddia demokrasilerde ne kadar tartışmalıysa, halkın, kendisine çağdaş bir ülkede yaşama olanağı veren Cumhuriyet değerlerinin farkına varması da o kadar gerçek.

Ankara Tandoğan'da başlayıp, İstanbul Çağlayan, Çanakkale, Manisa ve İzmir'de devam eden, Samsun'da son bulan Cumhuriyet mitingleri, laik demokratik Cumhuriyete halkın inancını gösterdi. Son mitinglerde darbe istemiyoruz sloganları da bu kesimin demokrasiye bağlı olduğunu gösteriyordu.

Milyonlara bindirilmiş kitalar, yönlendirilmiş topluluklar olarak bak-

mak demokrasi anlayışıyla bağdaşmıyor. Meydandaki kişilerin çoğu, bir kez bile bir toplantıya katılıp, slogan atmamış, sivil toplum hareketi içinde yer almamış çok kendi halinde insanlardı.

Bir de kürsüden yapılan konuşmalar, AB aleyhtarı, ABD düşmanı, ulusalcı bir çizgideydi ve meydanda bulunan insanların çoğunun görüşünü yansıtmıyordu.

Bu insanlar 'tartışılır bir tehdit algısı' üzerine harekete geçti. İktidardaki partinin gizli gündeminin laik demokratik düzeni değiştirmek olduğu varsayımı bile milyonların meydanlara yığılmasını sağladı. Çok daha ciddi bir tehdit olması durumunda, Türkiye'de karşı konulması zor laik bir muhalefetin olduğu da ortaya çıktı.

Bazı İslam ülkelerindeki uygulamaları şimdi Türk halkı anlamakta güçlük çekiyor. Örneğin İran'da, Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın yaşlı öğretmeninin eldivenli elini öperek şükran duygularını göstermesine bile, İslam referans gösterilerek tepki duyulması anlamıyor. Bu kadar bağnaz bir rejimi Türk halkı hayal bile edemiyor. Bu, laik demokratik Türkiye'nin farkıdır.

Türkiye, halkının yüzde 99'u Müslüman olan bir ülkede hem laikliğin, hem de demokrasinin varolabileceğini varlığıyla kanıtıyor.

Türkiye örneğine rağmen "Bir yerde İslam varsa, demokrasi olmaz" düşüncesinde pek çok insan bulunuyor. Örneğin "Medeniyetler Çatışması" kitabının yazarı Huntington, demokrasinin Hıristiyanlığın ürünü olduğunu, bazı nadir istisnalar bir yana bırakılırsa, İslam toplumlarında yeşeremeyeceğini savunuyor.

Oysa İslamiyette siyasal iktidarın oluşma ve işleme şekline ilişkin hiç-

bir açık kural yok. İslama uygun olan monarşi veya yarı monarşidir iddiasında bulunanların temel dayanakları bulunmamaktadır. İslam, "dört veya beş yılda bir seçim yapma, yöneticini kendin seçme, totaliter bir rejim seni yönetsin" mi demektedir. Yanıt hayır olduğuna göre, hiçbir yönetim şekli, İslam'ın kendisine referans verdiğini savunamaz.

Birçok ilahiyatçıya göre, İslamın ruhuna en uygun yönetim biçimi demokrasidir. Örneğin eski Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Nuri Yılmaz şöyle diyor: "Müslümanlığın özü dikta rejimleriyle bağdaşmaz. Kralların ya da sultanların mutlak hakim olmaları, devleti yönetmeleri İslam'ın ruhuna terstir...Bu açıdan demokrasi İslamın özüne en uygun yönetim biçimidir."

The Economist'te yer alan bir değerlendirmede ise şu cümle yer alıyor: "Esasen Müslüman olsa da, tam laik bir demokrasinin uygulandığı bir ülke olan Türkiye, İslam ile demokrasinin bir arada olamayacağı yolundaki yaygın inancı çürütüyor."

Türkiye ile ilgili olarak Batılıların düştüğü en büyük yanılgılardan biri, bu ülkenin laik demokratik bir cumhuriyet olduğunu unutmalarıdır. Türk yasalarında dini referans alan hiçbir hüküm yoktur. Bunlara rağmen, Türkiye ılımlı zaman zaman İslam ülkesi olarak gösterilmektedir.

ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın Nisan 2005'te, İslam'la demokrasinin çelişmediğini söyledikten sonra, "Elimizde Türkiye örneği var. İktidarda güçlü bir İslami parti bulunuyor. Bence bunlar Ortadoğu için umut olmalı" sözlerine Türk yetkililerden tepki geldi.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, en son geçtiğimiz nisan ayında

Harp Akademileri Konferansı'nda yaptığı konuşmada Türkiye'nin İslam ülkelerinden farkının laik yapısı olduğunu hatırlatarak, şöyle dedi: "Türkiye örnek gösterilecekse; ancak laik, demokratik ve hukuk devleti niteliği ile örnek oluşturabiliriz. İlimli İslam modeliyle öne çıkartılan ülkeler kaçınılmaz olarak köktendinci rejime dönüşmüştür."

Tüm bu yöndeki açıklamalar Türk devletinin ilimli İslam benzetmesinden ne kadar rahatsız olduğunu göstermektedir. Bu tanımlama Türkiye'de kabul görmüyor. Çünkü İslam ülkesi demek; kamusal alanı İslam'ın emir, yasak, tavsiye ve tercihlerine göre düzenlemek demektir. Devletin temel referansı İslamdır. Türkiye halkının çoğunluğu Müslüman bir ülkedir. İslam ülkesi veya İslami devlet değildir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) iktidarda olması nedeniyle Türkiye'ye bu yakıştırma yapılıyor olabilir. Ancak doğru bir yaklaşım değil. AKP, Türkiye Cumhuriyeti yasaları çerçevesinde siyasi faaliyette bulunan bir parti. İktidardaki partinin Millî Görüş çizgisinden gelmesi yani köklerinin siyasi İslam'da olduğu iddiası, Türkiye ilimli İslam ülkesi çağrışımı yapmamalı. Türkiye'nin laik demokratik yapısını koruyacak güçlü ve değiştirilemeyecek yasaları ve kurumları var.

Türk toplumunun bu konudaki korkusu; yavaş yavaş ve hissettirmeden bir değişimin gerçekleştirilip, topluma dayatılması... Ancak geçmişte buna benzer girişimlerin önü kesildi. AKP'nin laik demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nin niteliklerini değiştirmeye çalıştığına yönelik deliller oluşursa, aynı köklerden geldikleri Refah Partisi ve Fazilet Partisi gibi kapatılarak sistemin dışına itilirler.

Yeniden "Türkiye İslam dünyasına örnek olur mu?" sorusuna dönelim. Türkiye'nin örnek olup olamayacağı uzun zamandır çeşitli zemin-

lerde tartışılıyor ancak ortak bir sonuç çıkmıyor. Batı'dan, İslam dünyasından ve Türkiye'den "Türkiye örnek olur" diyenler olduğu gibi, "olmaz" diyenler de bulunuyor.

Birkaç örnek vermek gerekirse, Suudi Arabistan gazetesi Riyad 26 Nisan 2007 tarihli başyazı da şöyle diyordu: "Türkiye ılımlı İslam sayesinde, kimliğini geçersiz kılmayan, İslam'a da zarar vermeyen demokratik bir devlete dönüştü. Araplar bu süreci incelemeli..."

Lübnan'da İngilizce yayımlanan The DailyStar isimli gazete de tesadüfen aynı gün yani 26 Nisan 2007 tarihli başyazısında şu yorumu yapıyordu: "İslam'la demokrasi bağdaşır...Ortadoğu'da giderek önem kazanan bir diplomatik rol üstlenen Türkiye, tarihin bu son derece bölücü döneminde bölgemiz ve dünya için bir model olarak kalmayı sürdürüyor."

Nisan 2004 tarihinde Washington'da yapılan Abant Toplantıları'nda da özellikle ABD'den uzmanlar "Türkiye örneği" konusunu masaya yatırdı. Bazılarından kısa alıntılar yapmak istiyorum...

Mısırlı emekli Büyükelçi İbrahim el-Bayyoumi, Türkiye'nin Arap aleminde hayranlıkla izlendiğini belirterek, "Türkiye bölge ülkelerinin demokratikleşmesinde önemli bir örnek teşkil edecektir" diyor.

Ünlü siyaset bilimci Francis Fukuyama da "Bence Türkiye'nin bulunduğu çözüm diğerlerine örnek bir model olabilir" diyor.

Bunun aksini düşünen güçlü bir kesim de var. Yine Abant Toplantıları'ndan devam edelim...

John Esposito (Georgetown Üniversitesi), mevcut laiklik yorumuyla

Türkiye'nin diğer İslam ülkelerine model olmasının mümkün olamayacağını savunuyor.

Jenny White (Boston Üniversitesi), "Bu Türklere ait bir model. Diğer İslam ülkelerine uyacak gibi gelmiyor bana" diyerek görüşünü ortaya koyuyor. "Araplar böyle bir ihraca kucak açacak mı?" sorusunu ortaya atan Jenny White'a göre, Türkiye'nin Orta Asya'daki ağabeyliği bile uzun ömürlü olmadı.

Ohio Üniversitesi'nden Prof. Dr. Carter Findley'in yaklaşımı da, Arapların Türkiye'yi model olarak almayacağı yönünde. Findley, Arapların Türk modeli yerine ılımlı İslamı tercih edeceğini düşünüyor.

Bir de demokrasinin ihracı konusu var. Irak örneği çok sıcak olduğu için bu konuyu geçiyorum. Sanırım, Başkan Bush, demokrasi götürmek için Ortadoğu'da olduğuna eşini bile ikna edememiştir.

Sabrınız için teşekkür ederek, sonuç kısmına geliyorum. Türkiye model olur mu sorusunun yanıtını vermek istiyorum.

Modernleşme olgusu Türkiye'ye uzak değildi. Köklü bir devlet geleneği olan Osmanlı, askeri yenilgiler sonrası da olsa son 200 yıldır modernleşmeye çalışıyor, Batı'dan bazı kurumları getiriyordu. Türkiye Cumhuriyeti de 1. Dünya Savaşı ve sonrasında da yaklaşık 1 milyon, sadece askerini değil, yetmişmiş insanını kaybetmesine rağmen güçlü devlet geleneğiyle bugünkü sistemini oturttu.

Türkiye'nin laikleşme sürecinde biri ordu, diğeri bürokrasi olmak üzere iki önemli gücü de vardı.

Türkiye'de basın çeşitlendi, bir bilgiyi saklamak imkansız hale geldi.

İtirazlar olsa da sivil toplum güçleniyor, muhalefet baskı altında değil.

Buna karşın bazı İslam ülkelerinde demokrasiyi yaşatacak unsurların zayıf olduğunu görüyoruz. Siyasal partiler yok, muhalefet baskı altında, sivil toplum kuruluşları cılız ve devletin kontrolünde. En önemlisi de basın özgürlüğü güvence altında değil.

İslam dünyası ve demokrasi konusunda internete bakarken, Suudi Arabistan eski Petrol Bakanı Şeyh Zeki Yamani'nin sözlerine rastladım. Yamani'yi Türkiye yakından tanıyor, kızına 2 yıl önce İstanbul'da muhteşem bir düğün yaptı. Daha sonra ailesiyle Ege koylarına açıldı. Gazete haberlerinden hatırladığım kadarıyla ailesinin kadın üyeleri yatlarda mayolarını giyip, güneşlendi ve denize girdi. Kadımlar bir süre de olsa özgürlüğün keyfini çıkardılar...

Yamani'nin sözlerine dönersek şöyle diyordu: "Er ya da geç demokrasi gelecek. Sadece zamanlaması değişecek. Gerçek değişiklik genç liderlerden değil, halktan gelecek. Çok büyük mücadeleler olacak. Çok kişinin canı yanacak."

Yamani'nin yaklaşımı, özellikle demokrasi talebinin halktan geleceği düşüncesi, Ortadoğu halklarına genel olarak bakıldığında, gerçekleşmesi uzak bir ihtimal olarak duruyor. Güçlü bir devlet ve bürokrasi gelenegi olmayan, daha çok kabile ve aşiret yaşamını içselleştirmiş halkların sokaklara dökülüp, otoriteye karşı çıkarak, demokrasi talep etmesini çok gerçekçi bulmuyorum.

Özellikle gücünü İslam'dan aldığını söyleyen ve bu yönde propaganda yapan totaliter veya yarı totaliter rejimlere halkın karşı çıkması beklenebilir mi, tartışılır...

Türkiye’de demokrasinin yaşamasında laikliğin büyük rolü olduğu vurgulanıyor. Yani demokrasi ile laiklik kolkola gidiyor.

Laiklik, siyasal otoritenin kamusal alanı dinsel inançtan bağımsızlaştırması demektir. Laikliğin bu nedenle İslam dünyasında yeşermesi güç görünmektedir. Birçok ülkede, dinin kurarları toplumsal hayatın her alanında. Ceza hukuku, miras hukuku, medeni hukuk İslamın kuralları doğrultusunda işlemektedir.

Erkek egemen toplum olan Arap ülkelerinde bu hukuk sistemini değiştirmek güçtür. Erkeklere çok büyük avantajlar sağlayan ve kadını toplum dışında tutan hukuk kurallarını korumak için bir direnç olması kaçınılmaz.

Bazı İslam ülkeleri dini yasaları uygulamaktan vazgeçseler bile doğacak tepkiden çekinecektir. Bu durum yeni terör gerekçeleri yaratabilir ve radikal unsurların daha da güçlenmesine neden olabilir.

Ayrıca Ortadoğu’daki Müslümanların önemli bir kısmı Türkiye’nin laiklik anlayışını İslam karşıtı olarak görüyor. Laikliği çok katı uyguladığımızı düşünüyorlar, kamu alanındaki yasaklamaları da buna örnek gösteriyorlar. Bu nedenle Türkiye örneği bir kısmına cazip gelmiyor.

Türkiye laik demokratik düzeni oturturken kendine özgü bir tarihsel deneyim geçirdi. Mustafa Kemal Atatürk gibi bir devrimcinin büyük öngörüsüyle toplumdan ileri reformlar yapıldı. Bu devrimleri koruma altına alacak düzenlemeler gerçekleştirildi.

Atatürk’ün neyi başardığını Göttingen Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Merkezi’nde görev yapan ve Almanya’da yaşayan Suriyeli Prof. Dr. Bassam Tibi şöyle anlatıyor: “Türkiye hem İslam kültürünün bir parça-

sı hem de Avrupalılaşımiş bir lke. Neden Türkiye'nin benim lkemden daha iyi durumda olduğunu sordum kendime. 1918'de 1. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ili olan Suriye ile Türkiye aynı düzeydeydi. Ama buğn Türkiye Avrupa standartlarında, Suriye taş devrini yaşıyor. Bunun nedeni, Atatürk devrimleri. Atatürk devrimleri, bu ülkeyi yerinden kıpırdattı, çok daha ileriye taşıdı. Laik demokratik yapılanma, açık görüşlülük getirdi.”

Tibi, Türkiye'nin en önemli farkını açık bir Şekilde ifade ediyor. Peki İslam lkeleri nasıl fark yaratacak. Artık kahramanların dönemi kapandığına göre, görev, bu konuda çok da istekli olmayan İslam dünyası halklarına düşmektedir. Yukarda saydığımız tüm nedenlerle Türkiye rneėi onlara uymayacaktır. Kopyalayıp yapıştıracakları bir model yerine kendilerine en uygun kıyafeti dikmeye başlamalarının zamanı gelmiş de geçmektedir.